

dr Michał Krawczyk

Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych UPH

Pozytywne i negatywne przesłanki orzeczenia rozwodu w prawie cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych – zarys problematyki

Treść: Wstęp. 1. Zupełność i trwałość rozkładu pożycia małżeńskiego. 2. Sprzeczność orzeczenia rozwodu z dobrem wspólnych małoletnich dzieci małżonków i zasadami współżycia społecznego. 3. Żądanie orzeczenia rozwodu przez małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia a przeciw małżonka niewinnego. 4. Zarys procedury w sprawach o rozwód. Podsumowanie.

Wstęp

Małżeństwo to związek kobiety i mężczyzny zawierający w sobie zarówno elementy natury duchowej (sakramentalnej), jak i cywilnoprawnej. Obowiązująca zasada świeckości państwa i prawa powoduje, że nawet małżeństwo zawarte w trybie wyznaniowym podlega dwóm odrębnym reżimom prawnym – prawu kanonicznemu i prawu cywilnemu (a co za tym idzie – sądownictwu kościelnemu i cywilnemu). Oczywiście orzeczenie sądu kościelnego o ważności małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego¹ i odwrotnie. Ponadto prawo świeckie, w przeciwieństwie do prawa kanonicznego, dopuszcza rozwiązanie małżeństwa przez

---

¹ Wyrok SN z dnia 17 listopada 2000 r., V CKN 1364/00, OSNC 2001/9/126.

rozwód². Choć problematyka artykułu z oczywistych względów nie może mieć nawet pośredniego przełożenia na orzecznictwo sądów kościelnych i praktykę kanonistów niemniej jednak może być ciekawym, porównawczym *novum* dla teoretyków i praktyków prawa kanonicznego.

Stosowne regulacje w polskim porządku prawnym zostały zawarte w art. 56 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³ (dalej k.r.o.). Kodeks przewiduje możliwość orzeczenia rozwodu w przypadku wystąpienia dwóch przesłanek pozytywnych oraz niewystąpienia żadnej z trzech negatywnych. Wszystkie wymienione wyżej przesłanki rozwodu oderwane są od roszczeń majątkowych, takich jak eksmisja

---

² Europejskie ustawodawstwa rozwodowe różnią się przyjętymi systemami rozwodowymi, przy czym niektóre z nich umożliwiają rozwiązanie małżeństwa na podstawie różnych pozytywnych przesłanek rozwodowych (ustawodawstwa wielosystemowe). Wyróżnia się cztery podstawowe systemy rozwodowe: 1) system bezwzględnych przesłanek rozwodowych – sąd orzeka rozwód po ustaleniu którejkolwiek z okoliczności, określonych przez ustawodawcę w zamkniętym katalogu (np. cudzołóstwo, opuszczenie współmałżonka, zamach na jego życie lub zdrowie); rozwiązanie małżeństwa jest sankcją za naruszenie podstawowych obowiązków małżeńskich; 2) system klauzuli rozkładu pożycia – rozwiązanie małżeństwa następuje, gdy ustaną więzi składające się na pożycie małżeńskie; rozwód jest instrumentem pozwalającym w takiej sytuacji usunąć więzi prawne, doprowadzając do ustania martwego lub co najmniej nieprawidłowo funkcjonującego małżeństwa; 3) system rozwodów za wzajemnym porozumieniem małżonków – organ udziela rozwodu na podstawie zgodnych oświadczeń małżonków, że nie chcą pozostawać dłużej w związku małżeńskim; rozwiązanie małżeństwa bez oceny stanu stosunków małżeńskich jest konsekwencją respektowania wolności indywidualnej małżonków; 4) mieszany system rozwodowy – ustawodawca dokonuje modyfikacji typowego systemu rozwodowego, wzbogacając go o elementy charakterystyczne dla innych systemów, np. system klauzuli rozkładu pożycia, uzupełniony o domniemanie istnienia rozkładu w przypadku wystąpienia określonych okoliczności. H. DOLECKI, T. SOKOŁOWSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. II, LEX 2013, teza 7 do art. 56 k.r.o.; zob. także: A. OLEJNICZAK, *Współczesne europejskie systemy rozwodowe. Zarys charakterystyki*, PiP 1982, z. 3–4, s. 58–67.

³ *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodek rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964, Nr 9, poz. 59 z póź. zm.

współmałżonka, podział majątku wspólnego czy też alimenty. Roszczenia te stanowią dopiero następstwo rozwiązania małżeństwa⁴.

Regulacja normatywna na pozór wydaje się jasna, niemniej jednak zawiera ona wiele klauzul generalnych, których zastosowanie w konkretnym stanie faktycznym może budzić uzasadnione wątpliwości. Dużą pomocą przy interpretacji przedmiotowej regulacji jest bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych dotyczące omawianej problematyki.

1. Zupełność i trwałość rozkładu pożycia małżeńskiego

Przechodząc do szczegółowej analizy przesłanek orzeczenia rozwodu, na wstępie należy przywołać dwie przesłanki pozytywne, których łączne wystąpienie warunkuje orzeczenie rozwodu. Stosownie do art. 56 §1 k.r.o. sąd może rozwiązać małżeństwo przez rozwód jeśli między małżonkami nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia. Wspólne pożycie polega więc na istnieniu między małżonkami łączności psychicznej oraz wzajemnych pozytywnych uczuć (miłości, szacunku, zaufania), obejmuje współżycie fizyczne, w dziedzinie gospodarczej zaś znajduje wyraz zwłaszcza w prowadzeniu wspólnego gospodarstwa domowego, w zamieszkiwaniu razem, niekiedy w prowadzeniu wspólnej działalności zarobkowej lub gospodarczej⁵. Rozkład pożycia jest zupełny dopiero wtedy, gdy uległy zerwaniu wszystkie wyżej wymienione więzi łączące małżonków. Rozkład, o którym mowa, jest przy tym procesem rozciągniętym w czasie, a nie zdarzeniem jednorazowym⁶. Trwałość rozkładu pożycia oznacza brak szans na to że małżonkowie ponownie nawiążą z sobą pożycie. Zachowanie co najmniej jednej z więzi, np. gospodarczej, sprawia, że nie można mówić o pozytywnej przesłance orzeczenia rozwodu.

---

⁴ G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2018, teza 2 do art. 56 k.r.o.

⁵ K. PISECKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, LexisNexis 2011, teza 27 do art. 56 k.r.o.

⁶ Zob. wyrok SN z dnia 22 października 1999 r., III CKN 386/98, LEX nr 1217913.

Podobnie istnienie więzi cielesnej, mimo braku więzi duchowej i gospodarczej, świadczy o tym, że rozkład pożycia nie ma charakteru zupełnego, a powództwo rozwodowe powinno zostać oddalone⁷.

Warto jednak zauważyć, iż Kodeks rodzinny i opiekuńczy utrzymując podstawową przesłankę rozwodu, jaką także pod rządem dawnego prawa był zupełny i trwały rozkład pożycia małżonków, pominął obowiązujące poprzednio (w myśl art. 29 §1 Kodeksu Rodzinnego z 1950 r.⁸) zastrzeżenie, które uzależniało skuteczność żądania rozwodu od tego, czy zupełny i trwały rozkład nastąpił z ważnych powodów. Istota powyższej zmiany sprowadza się do tego, że ustalając zupełny i trwały rozkład pożycia, sąd nie jest obowiązany do oceny ważności jego powodów, tj. nie ma obowiązku badać, czy w świetle zasad współżycia społecznego można je uznać za wystarczająco doniosłe⁹. W razie istnienia przesłanek do orzeczenia rozwodu, bez znaczenia są więc motywy, którymi ostatecznie kieruje się małżonek występując z powództwem o rozwód¹⁰. Oczywistym jest, że nawet błahe przyczyny mogą doprowadzić do trwałego i zupełnego rozkładu pożycia. Świadczą one jednak wówczas zwykle o niedojrzałości jednego bądź obojga małżonków, co stanowi rzeczywistą przyczynę rozkładu pożycia¹¹.

---

⁷ G. JĘDREJEK, *Kodeks...*, dz. cyt., teza 5 do art. 56 k.r.o.; W praktyce zdarza się, że strony, chcąc uzyskać rozwód, bagatelizują istniejące pomiędzy nimi więzi, wskazując np., że niedawne współżycie było jedynie wynikiem atrakcyjności fizycznej partnera bądź nadużyciem substancji odurzających, nie zaś istnieniem jakichś więzi małżeńskich. Taka postawa wymaga jednak oceny ze strony sądu, czy rzeczywiście więzi fizyczne pomiędzy stronami istnieją czy też umniejszanie znaczenia współżycia fizycznego jest niewiarygodne. J. WIERCZIŃSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LexisNexis 2014, teza 28 o art. 56 k.r.o.

⁸ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny*, Dz.U. 1950, nr 34, poz. 308.

⁹ Zob. *uchwała SN z dnia 18 marca 1968 r.*, III CZP 70/66, OSNC 1968/5/77.

¹⁰ Zob. *wyrok SN z dnia 17 grudnia 2002 r.*, III CKU 47/98, LEX nr 1162958.

¹¹ J. WIERCZIŃSKI (red.), *Kodeks...*, dz. cyt., teza 23 do art. 56 k.r.o.; W doktrynie przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego można podzielić na trzy podstawowe grupy: a) zawinione (np. groźba skierowana pod adresem drugiego z małżonków, nieetyczne postępowanie, beczynnny tryb życia, nadużywanie alkoholu, narkomania, agresja, odmowa wzajemnej pomocy, poniżanie małżonka, zdrada małżeńska,

Pojawić się może pytanie, jak długo musi trwać czas kiedy małżonkowie nie utrzymują ze sobą pożycia, zarówno w aspekcie emocjonalnym, gospodarczym jak i fizycznym, żeby można było uznać, iż nastąpił trwały rozkład pożycia. Oczywiście nie ma reguły. Każdy przypadek należy rozpatrywać indywidualnie, niemniej jednak SN w jednym z orzeczeń zauważył, iż okres ponad dwuletni, w którym strony nie prowadzą wspólnego pożycia, pozwala na wniosek, że brak widoków na wznowienie przez strony pożycia¹². Z drugiej strony SN uznał, że krótki upływ czasu od daty zawarcia związku małżeńskiego przez osoby w młodym wieku i krótki stosunkowo okres rozkładu pożycia nie wyłącza same przez się orzeczenia rozwodu z uzasadnieniem, że rozkład pożycia z tych względów nie jest zupełny i trwały, jeżeli poza tym nie wchodzi w grę żadna z negatywnych przesłanek rozwodu¹³.

2. Sprzecznność orzeczenia rozwodu z dobrem wspólnych małoletnich dzieci małżonków i zasadami współżycia społecznego

Przechodząc do przesłanych negatywnych orzeczenia rozwodu, tj. przesłanek których wystąpienie uniemożliwia sądowi rozwiązanie małżeństwa, w pierwszej kolejności należy wymienić dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków. Artykuł 56 §2 stanowi, iż mimo zupełnego i trwałego rozkładu pożycia rozwód nie jest dopuszczalny,

---

niewłaściwy stosunek do dzieci, zły stosunek do rodziny małżonka), b) niezawinione (np. długotrwała, nieuleczalna choroba uniemożliwiająca albo w wysokim stopniu utrudniająca wykonywanie obowiązków małżeńskich, poważna choroba psychiczna, zasadnicza różnica charakterów, niedobór seksualny), c) mogące być uznane – w zależności od okoliczności – za zawinione lub niezawinione (np. bezpłodność, niewłaściwe zachowanie się rodziny współmałżonka, różnica światopoglądów, różnica stanowisk co do sposobu wychowywania dzieci, duża różnica wieku między małżonkami), K. PISECKI (red.), *Kodeks...*, dz. cyt., teza 31 do art. 56 k.r.o.

¹² Zob. wyrok SN z dnia 14 grudnia 1984 r., III CRN 290/84, LEX nr 852456.

¹³ Zob. wyrok SN z dnia 14 grudnia 1984 r., III CRN 272/84, OSNC 1985/9/135.

jeżeli wskutek niego miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków. Oczywiście brak jest legalnej definicji dobra dziecka i nie jest możliwe jej stworzenie. Na pojęcie to składają się bowiem różne dobra w znaczeniu materialnym i niematerialnym, zespół czynności i zachowań, które składają się na pieczę nad dzieckiem, a które zapewniają dziecku prawidłowy rozwój, stabilizację, bezpieczeństwo i przygotowanie do samodzielnego życia w harmonii ze społeczeństwem¹⁴. Warto zaznaczyć, iż nie obowiązuje ani domniemanie, iż rozwód będzie sprzeczny z dobrem małoletnich dzieci, jak i domniemanie przeciwne. Ustalenie więc przez sąd, czy rozwód nie będzie sprzeczny z dobrem małoletnich dzieci stron nie polega więc na obaleniu jednego, czy drugiego domniemania, a na skrupulatnej ocenie dobra małoletnich dzieci stron w okolicznościach danego przypadku.

W uchwale z dnia 18 marca 1968 r., SN stwierdził, iż oceniając, czy dobro małoletnich dzieci małżonków nie sprzeciwia się rozwodowi, należy przede wszystkim rozważyć, czy rozwód nie spowoduje osłabienia więzi z dziećmi tego z małżonków, przy którym dzieci nie pozostaną, w stopniu mogącym ujemnie wpłynąć na wykonywanie jego obowiązków rodzicielskich. Wśród okoliczności z tego punktu widzenia istotnych, na plan pierwszy wysuwa się ponowny związek małżeński jednego lub obojga małżonków, którego zawarcie stanowi często istotny motyw ubiegania się o rozwód. Gdy jednak rozwód dotyczyć ma małżeństwa wielodzietnego, w którym obowiązek utrzymania i wychowania małoletnich dzieci w pełni wyczerpuje możliwości zarobkowe i majątkowe małżonków, to względ na dobro tych dzieci może przemawiać przeciwko orzeczeniu rozwodu i otworzeniu w ten sposób ich rodzicom możliwości założenia nowej rodziny¹⁵. W przytoczonej powyżej uchwale SN wyraził także tezę, iż uszczerbku dla małoletnich dzieci można się dopatrzeć w orzeczeniu rozwodu, gdy istniejący stan faktyczny nie pozwala na rozstrzygnięcie o sytuacji dzieci w sposób zapewniający zaspokojenie ich potrzeb materialnych

---

¹⁴ J. WIERCIŃSKI (red.), Kodeks..., dz. cyt., teza 36 o art. 56 k.r.o.

¹⁵ Zob. *uchwała SN z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNC 1968/5/77.*

i moralnych co najmniej w takim zakresie, w jakim potrzeby te zaspokajane są obecnie. Dotyczy to zwłaszcza wypadków, w których wspólna piecza faktyczna obojga rodziców jest w ustalonych okolicznościach konieczna i w pewnym zakresie wykonywana, a istniejące pomiędzy małżonkami stosunki nie rokują szans utrzymania tego stanu rzeczy po rozwodzie. W innym orzeczeniu SN wyraził jednak pogląd, iż „aspekt ekonomiczny, będący następstwem orzeczenia rozwodu i akcentowanie [...] pogarszania się sytuacji dzieci, w tym finansowym kontekście, nie może wyłącznie przesądzać o tym, że dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków sprzeciwia się orzeczeniu rozwodu”¹⁶.

Za wnioskiem, że dobro dzieci ucierpi wskutek rozwodu, może przemawiać nieustępliwe stanowisko małżonków co do sposobu wykonywania w przyszłości władzy rodzicielskiej, a zwłaszcza domaganie się każdego z rodziców, by dzieci powierzono jemu z wyłączeniem wszelkiej ingerencji drugiego małżonka. Dotyczy to w szczególności wypadków, gdy istnieją podstawy do przewidywania, że utrzymanie status quo w stosunkach wzajemnych rodziców będzie dla ich małoletnich dzieci bardziej korzystne. Dla oceny, czy dobro dzieci ucierpi wskutek orzeczenia rozwodu, mogą też mieć istotne znaczenie: wiek dzieci, ich dotychczasowe stosunki z rodzicami, jak również stan zdrowia i stopień wrażliwości dzieci¹⁷.

Drugą negatywną przesłanką orzeczenia przez sąd rozwodu, określoną w art. 56 §2 k.r.o. jest jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Przepis ten ma na uwadze sytuacje szczególne, w których – mimo całkowitej i nieodwracalnej martwoty związku małżeńskiego oraz mimo braku innych przesłanek negatywnych – zasady współżycia społecznego przemawiają przeciwko rozwodowi. Sytuacje takie mogą zwłaszcza wchodzić w rachubę wtedy, gdy z zasadami tymi nie dałoby się pogodzić rażącej krzywdy, jakiej doznałby małżonek sprzeciwiający się żądaniu rozwodu, albo gdy przeciw rozwodowi przemawiają poważne względy natury społeczno-wychowawczej,

¹⁶ Zob. wyrok SN z dnia 17 grudnia 1999 r., III CKN 850/99, LEX nr 50737.

¹⁷ Zob. uchwała SN z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNC 1968/5/77.

które nie pozwalają na to, by orzeczenie rozwodu sankcjonowało stan faktyczny powstały na tle złego traktowania i złośliwego stosunku do współmałżonka lub dzieci albo innych przejawów lekceważenia instytucji małżeństwa i rodziny lub obowiązków rodzinnych¹⁸. Orzeczenie rozwodu byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, gdy jedno z małżonków jest nieuleczalnie chore, wymaga opieki materialnej i moralnej współmałżonka, zaś rozwód stanowiłby dla niego rażącą krzywdę¹⁹. Niekiedy przeciwko udzieleniu rozwodu mogą przemawiać względy natury społeczno-wychowawczej, które nie pozwalają, by orzeczenie rozwodu sankcjonowało stan faktyczny powstały na tle złośliwego stosunku do współmałżonka albo na tle innych przejawów lekceważenia małżeństwa i rodziny²⁰. Niemniej jednak podeszły wiek małżonków nie przesądza automatycznie o tym, że orzeczenie rozwodu byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego²¹.

3. Żądanie orzeczenia rozwodu przez małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia a sprzeciw małżonka niewinnego

W §3 art. 56 k.r.o. została określona, trzecia, najbardziej kontrowersyjna i budząca problemy orzecznicze, negatywna przesłanka orzeczenia rozwodu. Przepis ten stanowi, iż rozwód nie jest dopuszczalny, jeżeli żąda go małżonek wyłącznie winny rozkładu pożycia, chyba że drugi małżonek wyrazi zgodę na rozwód albo że odmowa zgody na rozwód jest w danych okolicznościach sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Jak zauważył Sąd Apelacyjny w Białymstoku, motywem zakazu rozwodu na żądanie małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia są względy natury społeczno-wychowawczej. Jednakże swoista kara nałożona na małżonka, który samowolnie zerwał

---

¹⁸ Zob. uchwała SN z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNC 1968/5/77.

¹⁹ Zob. wyrok SN z dnia 25 maja 1998 r., I CKN 704/97, LEX nr 529702.

²⁰ Zob. wyrok SN z 9 października 1998 r., III CKN 573/98, LEX nr 1214449.

²¹ Zob. wyrok SA w Poznaniu z dnia 5 października 2004 r., I ACa 683/04, Wo-kanda 2005/12/43.

pożycie małżeńskie lub lekceważył obowiązki rodzinne, nie może być bezwzględna²². Rozwód mimo wszystko będzie dopuszczalny (w sytuacji, gdy żąda go małżonek wyłącznie winny rozkładu pożycia, a małżonek niewinny odmawia zgody na rozwód), gdy odmowa zgody na rozwód jest w danych okolicznościach sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Już na wstępie należy zaznaczyć, iż skorzystanie przez małżonka niewinnego z uprawnienia do niewyrażania zgody na rozwód małżeństwa, którego domaga się małżonek wyłącznie winny rozkładu, nie może być traktowane samo w sobie jako pozostające w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego²³. Motywami małżonka niewinnego sprzeciwiającego się rozwodowi może być poczucie krzywdy, uczucie miłości żywione wobec małżonka winnego rozkładu pożycia, a nawet motywy majątkowe, gdyż nie można uznać, aby małżonek, który nie dopuścił się żadnych negatywnych zachowań i okazywał lojalność i miłość partnerowi, był zmuszony – mocą jednostronnego oświadczenia woli małżonka winnego – do rezygnacji z korzystania z dóbr materialnych tego małżonka winnego, a nawet z ewentualnego dziedziczenia po nim²⁴. Odmowa wyrażenia zgody na rozwód przez małżonka niewinnego rozkładu pożycia korzysta z domniemania zgodności z zasadami współżycia społecznego. Domniemanie to może być obalone przez udowodnienie konkretnych okoliczności świadczących o tym, że jest inaczej²⁵. Sama długotrwałość rozłączenia małżonków nie może być uznana za taką okoliczność, która w świetle art. 56 §3 k.r.o. uzasadniałaby uznanie odmowy zgody na rozwód małżonka niewinnego za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego, a nadto długotrwałość rozłączenia nie stwarza także domniemania, że małżonek niewinny, odmawiając zgody na rozwód, kieruje się chęcią szykany w stosunku do małżonka winnego²⁶. Ocena

²² Zob. wyrok SA w Białymstoku z dnia 2 lutego 1995 r., I ACr 13/95, OSA 1997/4/22.

²³ Zob. wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2016 r., I ACA 85/16, LEX nr 2056679.

²⁴ J. WIERCZIŃSKI (red.), *Kodeks...*, dz. cyt., teza 50 do art. 56 k.r.o.

²⁵ Zob. wyrok SN z dnia 26 października 2000 r., II CKN 956/99, M. Prawn. 2001/6/352, zob. także wyrok SN z dnia wyrok z dnia 7 grudnia 1965 r., III CR 278/65, OSNC 1966/7-8/130.

²⁶ Zob. wyrok SN z dnia 26 lutego 2002 r., I CKN 305/01, LEX nr 53924.

skuteczności odmowy zgody na rozwód powinna być dokonywana przede wszystkim z uwzględnieniem przyczyn rozkładu oraz okoliczności i zdarzeń, jakie powstały po ustaniu pożycia małżonków (np. związków pozamałżeńskich oraz dzieci w nich urodzonych, jak też społecznej celowości legalizacji tych związków)²⁷. Niemniej jednak, stosunkowo długi okres rozkładu pożycia małżonków i faktycznej separacji nie może sam przez się stanowić wystarczającej przesłanki do orzeczenia rozwodu, jeżeli żąda go małżonek wyłącznie winny rozkładu pożycia małżeńskiego a małżonek niewinny nie wyraża zgody na rozwód, przy czym odmowy tej nie można ocenić jako sprzecznej z zasadami współżycia społecznego, skoro brak jest podstaw do wysunięcia sugestii, aby małżonek odmawiający zgody na rozwód czynił to z zemsty, szykany lub osobistych korzyści²⁸. Warto też przywołać pogląd SA w Gdańsku, iż odmowa małżonka zgody na rozwód ze względów religijnych nie może być uznana za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego²⁹. Pewnym podsumowaniem powyższych rozważań, może być wyrok, w którym SN wyraził pogląd, że oceniając, czy odmowa małżonka niewinnego na orzeczenie rozwodu, w sytuacji gdy rozwodu żąda małżonek uznany za wyłącznie winnego powinno się mieć wzgląd na poczucie krzywdy małżonka niewinnego ale w równym stopniu należy, przy rozważaniu odmowy wyrażenia zgody na rozwód, uwzględnić powstałą sytuację z punktu widzenia szkody społecznej, jaką wywołuje utrzymywanie związków małżeńskich formalnych niemających szans na faktyczne

---

²⁷ Zob. wyrok SN z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 1032/99, OSNC 2001/7-8/102.

²⁸ Zob. wyrok SN z dnia 12 września 1975 r., III CR 226/75, LEX nr 7750, zob. także wyrok SN z dnia 18 sierpnia 1965 r., III CR 147/65, LEX nr 4503. Nieco inny pogląd wypowiedział SA w Lublinie w wyroku z dnia 3 marca 1999 r., I ACa 11/99, LEX nr 36300, w którym stwierdził, iż przy ocenie okoliczności, czy odmowa zgody na rozwód nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, istotne znaczenie ma upływ czasu od chwili ustania pożycia małżonków.

²⁹ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 16 czerwca 1999 r., I ACa 290/99, LEX nr 50098.

funkcjonowanie przy jednoczesnym istnieniu związków pozamałżeńskich zasługujących na legalizację³⁰.

4. Zarys procedury w sprawach o rozwód

Sprawy o rozwód są prowadzone w postępowaniu odrębnym, uregulowanym w art. 425-446 Kodeksu postępowania cywilnego³¹. Z uwagi na przedmiot rozstrzygnięcia sprawy te nie należą do tej kategorii spraw, które powinny być prowadzone szczególnie szybko. W postępowaniu o rozwód zasada koncentracji dowodów ulega osłabieniu na rzecz zbadania rzeczywistej sytuacji małżeństwa i ich dzieci na każdym etapie postępowania³².

Stosownie do art. 441 k.p.c., postępowanie dowodowe ma na celu ustalenie okoliczności rozkładu pożycia, jak również okoliczności dotyczących dzieci stron, a w razie uznania powództwa – także przyczyn, które skłoniły do tego stronę pozwaną. Przepis ten wymienia te okoliczności, które przede wszystkim mają być ustalone w sprawach rozwodowych, co oczywiście nie zwalnia sądu od ustalenia innych,

---

³⁰ Zob. wyrok SN z dnia 28 lutego 2002 r., III CKN 545/00, LEX nr 55136. W wyroku z dnia 27 października 1999 r., III CKN 412/98, LEX nr 78208, SN wypowiedział podobny pogląd stwierdzając: „Pominięcie odmowy zgody na rozwód jako sprzecznej z zasadami współżycia społecznego powinno zatem nastąpić wówczas, gdy w danych okolicznościach nie ma podstaw do przyjęcia, że orzeczenie rozwodu może wywołać niepożądane skutki społeczno-wychowawcze. Podstawowe znaczenie ma tutaj teza, że celem rozwodu jest eliminacja szkody, jaką z punktu widzenia społecznego byłoby utrzymywanie formalnych związków małżeńskich, gdy małżeństwo faktycznie nie istnieje i nie ma szans na jego dalsze funkcjonowanie. W tej sytuacji oceny skuteczności odmowy zgody na rozwód należy dokonywać zwłaszcza w kontekście przyczyn rozkładu oraz z uwzględnieniem sytuacji, jaka powstała w czasie braku pożycia małżonków, a więc np. związków pozamałżeńskich oraz dzieci w nich urodzonych, jak też społecznej celowości legalizacji tych związków.

³¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964, nr 43, poz. 296.

³² Zob. postanowienie SA w Katowicach z dnia 25 października 2004 r., I S 3/04, LEX nr 193668.

które w konkretnej sprawie mogą mieć istotne znaczenie³³. Warto jednak podkreślić, iż na mocy art. 431 k.p.c. w sprawach o rozwód sąd nie może oprzeć rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych i w każdej sprawie o rozwód sąd zarządza przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron (art. 432 k.p.c.). W sprawach małżeńskich dowód z przesłuchania stron odgrywa bowiem szczególną rolę. Z natury rzeczy strony są najlepszym źródłem informacji o problemach pożycia małżeńskiego, dlatego też ustawodawca nadał przesłuchaniu stron w sprawie o rozwód charakter obligatoryjny³⁴.

Niemniej jednak, zgodnie z art. 442 k.p.c. jeżeli pozwany uznaje żądanie pozwu a małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, sąd może ograniczyć postępowanie dowodowe wyłącznie do przesłuchania stron. Brak wspólnych małoletnich dzieci oznacza, iż nie mają małoletnich dzieci pochodzących od obojga małżonków, od jednego z małżonków i przysposobionych przez drugiego z nich lub też przysposobionych przez oboje z nich³⁵. Ograniczenie postępowania dowodowego do przesłuchania stron nie jest oczywiście obligatoryjne a dowód taki przeprowadzany jest wtedy, gdy wystarcza dla ustalenia, że rozkład pożycia, jaki nastąpił, jest zupełny i trwały bądź tylko trwały³⁶. Wobec brzmienia art. 442 k.p.c., pojawia się wątpliwość, czy w przypadku gdy strony mają wspólne małoletnie dzieci, sąd może poprzestać jedynie na przesłuchaniu stron. Wobec jednoznacznej treści przepisu wydaje się, że w takim przypadku nie jest dopuszczalne ograniczenie postępowania dowodowego jedynie do przesłuchania stron i sąd powinien przeprowadzić inne dowody, w szczególności, które pozwolą ocenić, czy rozwód nie będzie sprzeczny z dobrem małoletnich dzieci stron. Nieco odmienne stanowisko zajął SA w Łodzi,

---

³³ T. ERECIŃSKI (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, WK 2016, teza 2 do art. 441 k.p.c.

³⁴ T. ERECIŃSKI (red.), *Kodeks...*, dz. cyt., teza 1 do art. 432 k.p.c.

³⁵ A. JAKUBECKI (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*. Tom I. art. 1-729, LEX/el. 2018, teza 3 do art. 442 k.p.c.

³⁶ A. JAKUBECKI (red.), *Kodeks ...*, dz. cyt., tezy 4 i 5 do art. 442 k.p.c.

który w orzeczeniu z dnia 13 grudnia 1995 r. uznał, iż przepis art. 442 k.p.c. nie stanowi o dodatkowej negatywnej przesłance rozwodowej w postaci zakazu orzeczenia rozwodu, gdy w toczącej się między małżonkami posiadającymi wspólne małoletnie dzieci sprawie o rozwód, nie zostaną zgłoszone inne dowody, poza dowodem z przesłuchania stron³⁷. Pogląd ten nie wydaje się jednak trafny, gdyż dokonuje wykładni cytowanego przepisu w sposób ewidentnie sprzeczny z jego literalnym brzmieniem.

Podsumowanie

Prawo cywilne, w przeciwieństwie do prawa kanonicznego, dopuszcza rozwiązanie małżeństwa w drodze rozwodu. Ustawowe przesłanki orzeczenia rozwodu zawierają zarówno warunki pozytywne (zupełny i trwały rozkład pożycia) oraz negatywne (dobro dziecka, zasady współżycia społecznego, żądanie rozwodu przez małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia). Jak łatwo zauważyć przywołane przesłanki mieszczą w sobie zwroty niedookreślone, które z jednej stroną nadają przepisom pożądaną elastyczność, z drugiej mogą rodzić poważne wątpliwości interpretacyjne na tle konkretnego stanu faktycznego. Bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych stanowić może istotną pomoc przy wykładni kodeksowych terminów.

Procedura w sprawach o rozwód nakierowana jest w szczególności na dogłębne zbadanie istnienia przesłanek pozytywnych orzeczenia rozwodu i niewystępowania żadnej z przesłanek negatywnych. W związku z tym w sprawach o rozwód niedopuszczalne jest wydanie przez sąd rozstrzygnięcia jedynie na podstawie uznania powództwa (co jest dopuszczalne przecież w większości spraw cywilnych) a sąd jest zobligowany do przeprowadzenia co najmniej dowodu z przesłuchania stron.

---

³⁷ Zob. wyrok SA w Łodzi z dnia 13 grudnia 1995 r., I ACr 557/95, OSA 1997/3/19.

Positive and negative reasons for judgement the divorce according to the civil law in light of the Supreme Court and common courts judgements – an outline of the issues

Summary

Marriage is a relationship of a woman and a man combining a spiritual (sacramental) and civil nature. The binding principle of secularity of the state and law means that sacramental marriage undercomes both: canonic law and civil law. The decision of the church court about the validity or termination of a sacramental marriage cannot have an influence the verdict of the state court about the validity or termination of a marriage and vice versa. Secular law, in contrast to canon law, permits the dissolution of a marriage by divorce. The relevant regulations in the Polish legal order are included in art. 56 of the Family and Guardianship Code (hereinafter k.r.o). The Code provides for the possibility of divorce in the case of two positive reasons and the absence of three negative ones. The normative regulation seems clear, but nonetheless it contains many general clauses, which application may raise justified doubts in specific situations. The rich jurisprudence of the Supreme Court and common courts regarding the subject matter is a great help in the interpretation of this regulation (tłumaczenie: dr Anna Świrska, WNEiP, UPH w Siedlcach).

Słowa kluczowe: rozwód, prawo cywilne, orzecznictwo Sądu Najwyższego

Key words: divorce, civil law, Supreme Court judgements

Notka o autorze:

Dr Michał Krawczyk – doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, członek Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, radca prawny, zainteresowania naukowe: prawo cywilne, prawo wyznaniowe.